

Filip Čuček*

»Ako bi tekla Savinja ali Voglajna blizu Gradca, bili bi že davno z deželnim denarjem regulirani.« Reka Savinja, poplave in regulacije konec 19. stoletja**

IZVLEČEK

Zaradi taljenja snega in nalivov je bila »planinska« Savinja v preteklosti precej poplavna. Prve resnejše regulacije na reki so se pričele v začetku 19. stoletja, sistematično pa v drugi polovici stoletja. Po prvi obsežnejši regulaciji med Mozirjem (Prihovo) in Levcem (1876–1893) so strugo poravnali in s tem pospešili rečni tok. Reka je postala hitrejša tudi v nižjem delu in je s seboj prinašala prod vse do mesta ob Savinji. Toda za časa Avstrije Savinje v Celju niso regulirali.

Ključne besede: poplave, regulacije, reka Savinja, deželni zbor, Celje, Savinjska dolina

* Dr., višji znanstveni sodelavec, Inštitut za novejšo zgodovino, Privoz 11, SI-1000 Ljubljana, filipc@inz.si

** Članek je nastal v okviru raziskovalnega programa št. P6–0280 *Ekonomska, socialna in okoljska zgodovina Slovenije*, ki ga financira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

ABSTRACT

"IF THEY FLOWED NEAR GRAZ, THE SAVINJA OR VOGLAJNA RIVERS WOULD HAVE LONG BEEN REGULATED USING REGIONAL FUNDS." THE RIVER SAVINJA, FLOODING, AND REGULATIONS AT THE END OF THE 19TH CENTURY

Due to snowmelt and heavy rainfalls, the "mountainous" river Savinja was prone to flooding. The first serious attempts at regulating it started in the early 19th century and more systematically in the second half of the century. After the first extensive regulation between Mozirje (Prihova) and Levec (1876–1893), the riverbed was straightened, and the flow accelerated. The river also became faster in its lower part, carrying sediments all the way to Celje. However, in Celje, the river Savinja was not regulated during the Austrian period.

Keywords: floods, regulation, the river Savinja, Provincial Assembly, Celje, Savinja Valley

Reka Savinja, levi pritok Save, v praktično celotnem toku izrazito hudourniška, ima dežno-snežni režim s prvim viškom pretokov v jesenskih mesecih zaradi večje količine padavin in zmanjšane evapotranspiracije ter drugi višek v spomladanskih mesecih zaradi taljenja snega. Glavni nižek je v poletnih mesecih zaradi višjih temperatur in povečane evapotranspiracije, drugi nižek v zimskem času zaradi snežne retinence. Izvira v Kamniško-Savinjskih Alpah, teče skozi Zgornjo in Spodnjo Savinjsko dolino ter se pri Zidanem Mostu izliva v Savo. V Celju, najnižji točki Spodnje Savinjske doline, tvori eno največjih sovođenj v Sloveniji, saj se z leve strani Savinji pridružita Ložnica s pritoki Pirešica, Sušnica in Koprivnica ter Voglajna s Hudinjo. Po dolžini je šesta najdaljša reka v Sloveniji (dobrih 100 kilometrov) in najdaljša, ki v celoti teče po slovenskem ozemlju. Večji levi pritoki so Ljubnica pri Ljubnem, Paka pod Letušem, Ložnica in Voglajna v Celju ter Gračnica pod Rimskimi Toplicami. Glavni desni pritoki so Lučnica v Lučah, Dreta v Nazarjih, Bolska pod Preboldom in Rečica v Laškem.¹

Zaradi taljenja snega in nalivov je bila »planinska« Savinja s pritoki v preteklosti precej poplavna. V zgornjem toku je imela močan padec, ki se je v dolini zmanjšal. Reka si je s številnimi meandri utirala pot skozi prodnate nanose (prav tako pritoki), po prvi obsežnejši regulaciji med Mozirjem (Prihovo) in Levcem (1876–1893) pa je postala hitrejša tudi v nižjem delu in s seboj prinašala prod vse do mesta ob Savinji.² Okrožni urad Celje se je vse od začetka 19. stoletja ukvarjal s Savinjo in njenimi pritoki. Čiščenje struge, gradnjo nasipov in utrjevanje bregov so morali vse do srede 19. stoletja

1 Prim. Zorn, Poplave, 530, 531. *Savinja*.

2 Prim. Pristovšek, Regulacijski problemi, 217, 218.

prevzemati prizadeti posestniki, načrte pa je izdeloval okrožni (kasneje okrajni) inženir. Toda delo je počasi napredovalo, dela so bila zgolj zasilne narave, tako da pri večjih poplavih niso bila prav posebej učinkovita. Savinjska dolina se je dejansko soočala z letnimi poplavami. *Kmetijske in rokodelske novice* so sredi stoletja poročale, da poplava »mesto Celje z njegovo okolico skoraj vsako leto enkrat ali celo dvakrat zadene, [...] sicer majhna in pohlevna Savinja« pa da »silno naraste, svoje bregove prestopi ter se na daleko in široko po vsej dolini razlije«. V prvi polovici stoletja so mesto (in širšo dolino) prizadele obilnejše poplave v letih 1805, 1807, 1814,³ 1820, 1824, 1833 in 1847. Do začetka regulacije nad Celjem so večje poplave prizadele območje še v letih 1850, dvakrat leta 1851, 1852, 1867, 1868, 1870 in dvakrat leta 1876, potem v letih 1877 in 1878, nato pa še v letih 1885, 1887, 1888, 1895, 1899, 1900, 1901, 1905, 1906 in 1909.⁴

Regulacija nad Celjem (1876–1893) v graškem deželnem zboru

Štajerski deželni zbor se je z vprašanjem regulacije Savinje pričel temeljiteje ukvarjati sredi 60. let. Celjski okrajni predstojnik in poslanec Johann Lichtenegger je konec leta 1865 zadevo problematiziral v Gradcu. Menil je, da je treba s sanacijo začeti že pri Ljubnem, saj da se lesna trgovina in splavarjenje pričneta že tam, ne pa šele v Mozirju. Hudourniška Savinja je do Ljubnega »pretekla« že okrog 30 kilometrov večinoma po soteski s strmimi in deloma skalnatimi nabrežji, težave pa je povzročala med Ljubnim in Mozirjem v dolžini okrog deset kilometrov. Zaradi ravnih in nizkih bregov je tukaj reka pogosto prestopila in poplavlja polja ter travnike. Poplavno območje je merilo slabih 400 metrov v širino. Do Ljubije je bilo nabrežje zdaj nizko, zdaj visoko, zato so poplave območje manj prizadele, proti Letušu pa povečini visoko in skalnato. Od Letuša proti Preboldu so bili bregovi spet nizki, visoki od pol metra do meter, in so v dolžini slabih 20 kilometrov povzročali številne težave. Tukaj je Savinja, ker je imela številne stranske rokave, naredila največ škode, poplavljala pa je okrog pol kilometra v širino. Do Celja je reka merila še približno petnajst kilometrov, kjer je poplavljala večinoma levi breg v širini slabih 300 metrov. Območje, ki je bilo zaradi poplav najbolj prizadeto in praktično neuporabno, je v gornjegrajskem okraju merilo 750 oralov (cca. 400 hektarjev), v vranskem okraju 1565 oralov (okrog 900 hektarjev), v celjskem okraju pa 705 oralov (400 hektarjev), skupaj torej 3020 oralov (slabih 1700 hektarjev) površin, kjer je bilo treba, tako Lichtenegger, izvesti nujna regulacijska dela (sicer je širše poplavno območje Savinje v tem delu zajemalo vsaj dva- do trikrat

3 Drugi viri sicer navajajo leto 1813. – *Novice kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči*, 3. 1. 1852, 1, Premišljevanje, kako se prihodnjič povodnjim ubraniti.

4 Janko Orožen sicer napačno navaja 1910. – Orožen, *Zgodovinski pregled regulacije*, 15–18. Prim. Zorn, *Poplave*, 534, 535.

večje območje). Uničevalna reka je najbolj prizadela lesne trgovce, saj je bila plovba mogoča zgolj spomladi in jeseni (pa še to zgolj občasno ob normalnem vodostaju), medtem ko je bila višina vode v ostalih dveh letnih časih prenizka.⁵

Finančni odbor je konec januarja 1866 obravnaval Lichteneggerjev predlog. Poročevalec Warmuth Karnitschnigg je takoj pojasnil, da državni zakon o vodah še sploh ni sankcioniran, da so kljub osnutkom še zmeraj veljala določila vodne policije z začetka stoletja in da Savinja kot plovna reka (v finančnem smislu) spada pod državo (oziroma pod prizadete posestnike oziroma pod tiste, ki imajo od regulacije določeno korist). Tozadevno se je odbor v bistvu izmikal kakršnikoli finančni obveznosti. Poročevalec je navajal, da Savinja torej ni v deželni pristojnosti, da reka ni v interesu dežele, da Lichteneggerjev predlog ne predvideva konkretnih rešitev, da je pomanjkljiv, da skratka ni jasno, katera dela so nujna, katera pa ne. Karnitschnigg (oziroma odboru) je ugovarjal slovenski poslanec Radoslav Razlag, češ da lesarstvo, nekoč zelo živa panoga na Vranskem in v Gornjem gradu, zaradi nizkega vodostaja Savinje propada, regulacija pa da je vsekakor deželna zadeva, saj da gre za vitalne interese Spodnje Štajerske.⁶

Konec oktobra 1866 je Johann Schmirger,⁷ profesor gozdarstva na graški tehnični visoki šoli, opozarjal, da pri regulaciji Savinje ne gre zgolj za gradnjo nasipov in brežin, pač pa da je potrebno obširno pogozdovanje na obeh straneh reke. V obširnem poročilu je navajal, da je krivda za čedalje pogostejše in obilne poplave v sečnji gozdov, saj da ob večjih nalivih več ne ustavljajo hudourniških pritokov, ki se zlivajo v Savinjo, ta pa potem (tudi brez naravne pregrade) poplavi okolico. Po njegovem bi bilo treba neposredno okolico Savinje (poleg gradnje nasipov in poglobitve struge) izsušiti in pogozditi, siceršnjo sečnjo nekoliko omiliti, območje pa znova kultivirati. Čez slab mesec (22. novembra) je deželni odbor, seznanjen s Schmirgerjevim mnenjem, v svojem poročilu »spoznal«, da je zadeva vendarle v interesu dežele in da je treba pripraviti tehnični elaborat ter začeti z deli. Odbor se je strinjal, da je težava tudi v sečnji, saj je letno iz Savinjske doline odplulo okrog 4000 splavov, polnih hlodovine, da je zadeva torej večplastna in da zgolj regulacija ne bo zadostovala.⁸

Medtem je bil leta 1869 sankcioniran državni zakon o vodah (Reichswassergesetz);⁹ Štajerska je deželni zakon potrdila leta 1872.¹⁰ Regulacija Savinje je v tem času nekako »obtičala« med deželnim zborom in vlado. Celjski župan in poslanec Josef Neckermann je oktobra 1874 opozarjal, da je Savinja sicer res že deset let »prisotna« v poročilih deželnega odbora, toda odbor je v pogajanjih z vlado dosegel zgolj izdelavo tehničnih operatov in osnutka stroškov z načelno razdelitvijo kvot. Zavlačevanje

5 StLA, Stenographisches Protokoll über die 9. Sitzung des steiermärkischen Landtages. I. Landtags-Periode. IV. Session, 18. Dezember 1865, 110–12.

6 StLA, Stenographisches Protokoll über die 19. Sitzung des steiermärkischen Landtages. I. Landtags-Periode. IV. Session, 25. Jänner 1865, 384–86.

7 Schmirger (Schmierger), Johann.

8 Stenographische Protokolle über die Sitzungen des steiermärkischen Landtages, L.T.Z. 23. V. 1866, 3–6. Zur L.T.Z. 23. V. 1866, 16–19. Prim. Stremayr, *Die Landesvertretung von Steiermark, 1861–1866*, 118–21.

9 Pairhuber, *Die Landesvertretung von Steiermark, II. Theil, 1867–1871*, 95–98.

10 Almer, *Die entwicklungsgeschichtliche Darstellung*, 77–79, 85, 86.

z regulacijo in izdelava vedno novih operatov seveda nista prinašala nobenih koristi, saj niso bila narejena nobena konkretna dela, medtem ko je reka poplavljala naprej, zato je v interpelaciji zahteval, da se dela med Ljubnim in Celjem nemudoma pričnejo. Namestnik Kübeck mu je odgovoril, da je osnutek zakona tako rekoč izdelan, vladni predlog pa da bo odbor kmalu prejel¹¹ (čez nekaj dni je resolucijo, v kateri je ponovil Neckermannove zahteve, vložil še slovenski poslanec Ferdinand Dominkuš).¹²

V naslednji sesiji aprila 1875 se je Neckermann spet oglasil, saj se je izdelava obljubljenega zakona ponovno zavlekla, zato je naglašal, da na drugi strani Savinja in njeno pustošenje nikoli ne čakata in da naj vlada vendarle pohiti ter zakon predloži že v tekoči sesiji.¹³ Prvega maja je Dominkuš prebral še peticijo celjskega okrajnega zastopa, ki je zahteval takojšen začetek regulacije, gradnje nasipov in ostalih varovalnih objektov. Podprl ga je Josip Vošnjak, ki je prav tako že izgubljal potrpljenje. Desetletno »men-canje« je bilo vsekakor preveč, zato je tudi on terjal, da se z deli nemudoma začne, še sploh ob dejstvu, da je reka vse bolj ogrožala tudi Celje. Tudi deželni zbor je uvidel nujnost regulacije Savinje in soglasno potrdil začetek del.¹⁴

Toda spet je preteklo leto dni, ko je poročevalec deželnokulturnega odbora Carl Gleispach vendarle predstavil vladni predlog osnutka zakona o regulaciji Savinje. V zadnjih letih so se poplave okrepile, poplavno območje je obsegalo že več kot 3600 oralov (dobrih 2000 hektarjev), trpeli pa so rečna okolica (travniki, njive), lesna trgovina, splavarski in cestni promet, žage, mlini itd. Prvotni predlog od Ljubnega dolvodno je bil zaradi slabe finančne situacije (zlom dunajske borze leta 1873 je imel daljnosežne posledice, tako da je država finančno breme – slabih 150.000 goldinarjev – v večji meri »prevalila« na deželo) ovržen, v predlogu pa je bila predvidena nekoliko krajša trasa od Mozirja (Prihova) do Celja. Kljub temu je odbor menil, da ne gre več zavlačevati z deli, saj da se bo gradnja medtem podražila, od države pa se tudi ni nadejal večjega finančnega vložka. Nujnost regulacije je ponovno izpostavil Josef Neckermann, še posebej po spomladanski poplavi, ki je zopet prizadela prebivalce na poplavnem območju (predvsem na načrtani trasi Mozirje–Celje).¹⁵

Deželni zakon o regulaciji Savinje je bil 13. junija 1876 le sankcioniran. Določena je bila delovna doba desetih let (1877–1887) in odobrena vsota 146.700 goldinarjev (od tega tretjina država, dve tretjini dežela, prizadeti okraji in občine pa vsak po šestino). Konec avgusta je na »teren« prišla posebna komisija za oceno škode, ki so jo zaradi poplav trpeli okraji (Gornji Grad, Šoštanj, Vransko, Celje) in občine. Komisija je določila poplavno območje (dobrih 1600 hektarjev), ga ocenila (dobrih 235.000 goldinarjev), na podlagi tega pa okrajem in občinam dodelila višino kvot.¹⁶

11 StLA, Stenographisches Protokoll über die 11. Sitzung des steiermärkischen Landtages. IV. Landtags-Periode. IV. Session, 5. Oktober 1874, 126, 127.

12 StLA, Stenographisches Protokoll über die 13. Sitzung des steiermärkischen Landtages. IV. Landtags-Periode. IV. Session, 8. Oktober 1874, 163.

13 StLA, Stenographisches Protokoll über die 6. Sitzung des steiermärkischen Landtages. IV. Landtags-Periode. V. Session, 13. April 1875, 32.

14 StLA, Stenographisches Protokoll über die 17. Sitzung des steiermärkischen Landtages. IV. Landtags-Periode. V. Session, 1. Mai 1875, 276, 277.

15 StLA, Stenographisches Protokoll über die 17. Sitzung des steiermärkischen Landtages. IV. Landtags-Periode. VI. Session, 7. April 1876, 308–11.

16 Orožen, Zgodovinski pregled regulacije, 17, 18.

Dela na Savinji so tako stekla. Toda že kmalu so se pojavile težave, ki jih je deželni odbor pripisoval neukrotljivi Savinji. Junija 1880 je deželnokulturni odbor poročal, da opravljena dela niso zadovoljiva, da primanjkuje finančnih sredstev, da reka na že reguliranih delih spet poplavlja. V resoluciji je izpostavil slabo vodenje in da je projekt tudi sicer slabo načrtovan in nesistematičen ter zahteval pospešitev zastavljenih del. Tudi Josef Neckermann je zavrnil navajanje deželnega odbora glede neukrotljivosti reke in vzrok za neuspeh iskal v napačnem projektiranju, nesistematičnosti, v nesposobnem vodstvu in slabi tehnični izvedbi. Navajal je, da so četrta milje nad Celjem (pri Levcu) strugo regulirali, jo izravnali in bregove utrjevali s porfirjem, kamnino, ki zaradi svoje poroznosti in hitre drobljivosti za to nikakor ni primerna. S tem, tako Neckermann, niso naredili nobene zaščite, poplave da so iste kot poprej, bregovi da so prenizki, da pa je treba narediti širšo in globljo strugo. Manjkali so ustrezni odvodni kanali, premer struge je bil preozek, v bistvu je ocenil, da je bila situacija slabša, ob poplavah se je vedno znova ustvarjala nova struga, najbolj ogroženo pa je bilo Celje. Z Neckermannom se je strinjal Ferdinand Dominkuš, češ da so pri Levcu zožili strugo, kar je vodilo ob vsakem večjem nalivu do katastrofalnih razmer v mestu ob Savinji. Izvedba je bila nekoliko boljša pri Žalcu, ker je bil uporabljen boljši material, ustrežnejše kamenje pa da je bolje zavarovalo nabrežje.¹⁷

Zaradi vsega naštetega je deželni zbor septembra 1881 potrdil nov osnutek zakona (izšel je v začetku decembra), ki je delovno dobo skrajšal, tako da je bila zaključena konec leta 1884.¹⁸ Pred začetkom nove delovne dobe (1885–1889) je slovenski poslanec Mihael Vošnjak zahteval povečanje sredstev,¹⁹ nekaj dni kasneje je povečanje sredstev in nadaljevanje regulacij potrdil tudi deželni zbor.²⁰ Tako je bilo zagotovljenih 300.000 goldinarjev, od tega je država prispevala 40 %, dežela 40 %, okraj in občine pa 20 %.²¹

Po letu dni je Dominkuš ocenjeval, da dela tečejo bolje kot v prvi dobi,²² kljub temu pa so se kmalu pojavile peticije (npr. od občine Petrovče v začetku leta 1888), da občina in okolica od regulacije nimajo še ničesar, da sicer plačujejo prispevek, reka pa v isti meri kot prej ogroža posestva, in zahtevali so pospešitev del.²³ Tudi Mihael Vošnjak s potekom ni bil najbolj zadovoljen. Ob koncu druge delovne dobe je ocenil, da regulacija kljub povečanju sredstev nikakor ni zaključena. Josef Neckermann je bil podobnega mnenja; razen tega je bil posebej zaskrbljen, saj je poplava zaradi hitrejšega toka v zgornjem delu reke precej prej (pet do šest ur) dosegla Celje.

17 StLA, Stenographisches Protokoll über die 10. Sitzung des steiermärkischen Landtages. V. Landtags-Periode. II. Session, 28. Juni 1880, 142–48.

18 Orožen, Zgodovinski pregled regulacije, 17.

19 StLA, Stenographisches Protokoll über die 14. Sitzung des steiermärkischen Landtages. VI. Landtags-Periode. I. Session, 1. October 1884, 204, 205.

20 StLA, Stenographisches Protokoll über die 18. Sitzung des steiermärkischen Landtages. VI. Landtags-Periode. I. Session, 4. October 1884, 315–18.

21 Orožen, Zgodovinski pregled regulacije, 17.

22 StLA, Stenographisches Protokoll über die 13. Sitzung des steiermärkischen Landtages. VI. Landtags-Periode. II. Session, 16. Dezember 1885, 150–53.

23 StLA, Stenographisches Protokoll über die 20. Sitzung des steiermärkischen Landtages. VI. Landtags-Periode. IV. Session, 12. Jänner 1888, 250.

Podobno oceno je podal slovenski poslanec Josip Sernec in zahteval nadaljevanje del. Izpostavil je številne napake ob gradnji; rečna nabrežja so bila v Petrovčah precej prenizka, ob nalivih se je ustvarjala nova struga, nasipi pa so v bistvu ojačali poplave, ne pa ščitili neposredne okolice. Reka ni bila dovolj globoka, nanosi gramoza so strugo dvigovali, problem je bil spet v slabem materialu, poleg tega pa so imele občine številne težave z zagotavljanjem sredstev.²⁴

Ob glasni kritiki je deželni odbor novembra 1889 potrdil predlog glede nadaljevanja regulacije na trasi Mozirje–Celje.²⁵ Župan Neckermann je ponovno opozarjal, da je najbolj ogroženo Celje, in zahteval dela tudi pod Celjem, istočasno pa si je (v času poostrenih nacionalnih razmer) privoščil še nacionalno opazko (češ da se slovanske povodnje Celje lahko ubrani samo, povodnje Savinje pa ne).²⁶ Vmes je ponovno minilo leto dni, ko se ni delalo nič. Novembra 1890 je deželni zbor v obširni razpravi le obravnaval osnutek zakona. Slovenski poslanec Fran Radej je predlagal, da se inundacijsko območje znova premeri, saj je ponekod prišlo do sprememb, občine pa da še zmeraj plačujejo enake kvote. Sernec in Vošnjak sta želela, da se občine manj obremenijo, saj da so bile prezadolžene. Prav tako sta izpostavila slabo opravljena dela, nasipi da spodbujajo poplave, ne pa varujejo pred njimi. V zgornjem toku hitra reka se je v spodnjem delu razlivala in ogrožala Celje.²⁷

Nov zakon je izšel šele avgusta 1891 (za dobo 1891–1893) in predvidel vsoto 120.000 goldinarjev. Medtem so se številne občine pritoževale nad slabo izvedenimi deli, saj so bile ob poplavah precej prizadete. Dela so v nadaljevanju potekala do leta 1893, ko so prispeli do Levca. Z regulacijo so strugo poravnali in pospešili tok. Toda v zgornjem delu doline se je reka zasidrala v laporne plasti pod prodom, voda je upadla, studenci so začeli usihati, situacija pa je bila precej neugodna za Celje, saj se je material, ki ga je reka nosila, ustavljal v celjskem »ovinku«, zaradi dviga talne vode in gladine pa je bila možnost poplav večja.²⁸

24 StLA, Stenographisches Protokoll über die 21. Sitzung des steiermärkischen Landtages. VI. Landtags-Periode. VII. Session, 15. November 1889, 226–29.

25 StLA, Stenographisches Protokoll über die 25. Sitzung des steiermärkischen Landtages. VI. Landtags-Periode. VII. Session, 19. November, 323.

26 StLA, Stenographisches Protokoll über die 8. Sitzung des steiermärkischen Landtages. VII. Landtags-Periode. I. Session, 30. October 1890, 46.

27 StLA, Stenographisches Protokoll über die 15. Sitzung des steiermärkischen Landtages. VII. Landtags-Periode. I. Session, 13. November 1890, 116–22.

28 Orožen, Zgodovinski pregled regulacije, 17, 18.

Savinja do prve svetovne vojne

Zaradi tega je Celje tudi po koncu več kot desetletje in pol trajajočih regulacij trpelo poplave. Že jeseni 1893 (25. in 26. septembra) je zaradi močnih nalivov visoka voda Savinje in pritokov poplavlila mestni park, ki se je spremenil v jezero (Savinja je bila visoka še sredi novembra, a na srečo brez večje škode).²⁹ V začetku maja leta 1894 je bila voda dva metra čez normalno stanje, mestni park je bil ponovno ogrožen, toda voda je upadla in mu tokrat prizanesla. Glede na ponavljajoče se nevarnosti se je novembra v Celju mudil namestnik Kübeck in se z mestnim vodstvom pogovarjal glede nadaljnjih ukrepov oziroma regulacije.³⁰ Konec oktobra 1895 je Savinja spet narasla in poplavlila, k temu so pa prispevali še pritoki Voglajna, Ložnica in ostali. Mestna okolica je bila v celoti pod vodo, ki je ustvarila jezero, pod vodo so bili tudi mestni park, Glazija, na več mestih je bila državna cesta poplavljenjena in neprevozna. Poplava je zalila nižja stanovanja v mestu, dvorišče hotela Strauss, več ulic, Savinja pa je bila polna tramov in ostalega materiala. Na Bregu so iz izolirnice komaj rešili petnajst pacientov. Strah je bil precejšen, saj je šlo za eno dotedanjih večjih poplav.³¹ Celje je bilo pač

»stočišče mnogih strug in kot najnižji kraj doline mora od povodnjij največ trpeti. Vsi naši potočki, viri in jarki odpeljavajo vodo proti mestu. Savinja ima pri mestu preplitvo strugo tako, da namestu, da bi se izlivala naše Ložnica, Sušnica, Koprivnica, Voglajna s Hudinjo in Bezovičnico – dobavljajo še ob povodnji celo vodo čez savinjsko strugo«.³²

V začetku februarja 1897 so slovenski poslanci v deželnem zboru vložili zahtevo po čiščenju struge nad Celjem in pozivali, naj se dela izvrši čim prej, po možnosti poleti, ko je vodostaj nizek.³³ Tudi deželnokulturni odbor je pozval deželni odbor, da je regulacija Savinje (in Voglajne) v mestu posebnega pomena in nujna, saj da dosedanja vzdrževalna dela niso prinesla nikakršnega napredka.³⁴ Medtem je reka poplavljala naprej; sredi junija 1898 je obilno deževje dvignilo gladino vode nad normalno stanje, poplavilo je spodnji del mestnega parka, tako da so bile zelenice in poti spet pod vodo. Podobno se je zgodilo sredi oktobra, zraven pa sta bregove prestopili še Voglajna in Hudinja. Reka in pritoki so povzročili veliko škode, saj je bil vodostaj tri metre nad normalnim stanjem.³⁵

29 Cvirn, Thomas Fürstbauer, I. del, 231, 232.

30 Prav tam, 234.

31 Prav tam, 238.

32 *Slovenski gospodar*, 14. 11. 1895, 393, Iz Gorenje Hudinje pri Celju.

33 StLA, Stenographisches Protokoll über die 9. Sitzung des steiermärkischen Landtages. VIII. Landtags-Periode. I. Session, 8. Februar 1897, 82. Stenographisches Protokoll über die 12. Sitzung des steiermärkischen Landtages. VIII. Landtags-Periode. I. Session, 12. Februar 1897, 105, 106.

34 StLA, Stenographisches Protokoll über die 23. Sitzung des steiermärkischen Landtages. VIII. Landtags-Periode. II. Session, 14. Februar 1898, 306. Stenographisches Protokoll über die 18. Sitzung des steiermärkischen Landtages. VIII. Landtags-Periode. III. Session, 19. April 1899, 209, 210.

35 Cvirn, Thomas Fürstbauer, I. del, 247, 248.

Nova uničujoča poplava je mesto ob Savinji prizadela konec junija 1900. Ob pol štirih zjutraj je meščane presenetil izredno visok vodostaj, Savinja je bila namreč štiri metre nad normalnim stanjem. Pod vodo je bil mestni park v celoti, številne površine in objekti so bili uničeni, kopalne shrambe poškodovane ali porušene, mestne kleti večinoma zalite. Savinjska dolina se je v dolgem pasu spremenila v jezero, novice o poplavih so prihajale iz Mozirja (pa tudi širše iz Šoštanja in Vitanja, kjer sta umrli dve osebi). Takšne poplave sodobniki niso pomnili že desetletja. Namestnik Clary je že čez dober teden prispel v Celje, da se na lastne oči prepriča o škodi.³⁶

Čez dobro leto, sredi septembra 1901, se je zgodba ponovila. Celodnevni dež je povzročil visoke vode, ki so v celoti prestopile bregove. V Celju so bili pod vodo park, Otok, del mesta, v Šoštanju je poplavlila Paka. Če so celjski meščani mislili, da je tisto leto konec poplav, so se pošteno ušтели. Čez dva meseca je mesto prizadela najhujša poplava po letu 1851. Dvodnevno deževje je ob sedmi uri zjutraj povzročilo rapiden dvig vode, ki je najprej poplavlila mestni park in Otok, kasneje dele mesta (bregove so prestopili tudi vsi pritoki). Poplava je porušila več brvi, prekinila prometne povezave, pod vodo so bili Wokaunov trg, Giselina cesta in Karolinška ulica, Zavodna je bila odrezana od mesta, pod vodo so bila dvorišča v Vrtni ulici, Guggenmosova hiša, zalita so bila nižja stanovanja. Še bolj kot mesto je bila prizadeta mestna okolica; celotna Savinjska dolina je namreč izgledala kot jezero z majhnimi otočki.³⁷

Čez dva dni, 18. novembra, se je glede ukrepov zaradi visoke vode sestal mestni svet in zahteval dokončno regulacijo Savinje skupaj s pritoki od Celja navzgor. Župan Gustav Stiger je hitro urgiral in na namestništvo poslal zahtevo po tehničnih strokovnjakih in takojšnjem začetku regulacijskih del. Naslednji dan je prispel namestnik Clary in si ogledal škodo v Celju ter Savinjski dolini, 23. novembra pa sta državnozborska poslanca Walz in Derschatta regulacijo in podporo za prizadeto prebivalstvo predlagala v državnem zboru.³⁸

Poplava takšnih razsežnosti je seveda okrepila zahteve po regulaciji v Celju in neposredno nad njim. Maja 1902 je voda ponovno grozila in poplavljala, a k sreči daleč od poplave leto poprej.³⁹ V specialni proračunski debati glede vodogradenj je graški finančni odbor pozival deželni odbor, naj po zadnji poplavi vendarle regulira Savinjo in prepreči poplave v Celju ter neposredno nad mestom. Celjski poslanec Moritz Stallner je poročal, da Savinja letno poplavlja, da se je v državnem zboru sicer dosegla pomoč ob poplavih, da pa naj podobno stori tudi deželni zbor in odobri dela nad mestom, saj da poplave povzročajo vedno več škode in terjajo velika denarna sredstva.⁴⁰ Medtem je 1. avgusta 1903 Savinja skupaj s pritoki ponovno narasla in proti poldnevu poplavlila mesto. Zvečer je bil vodostaj reke skoraj tri metre nad normalnim stanjem in le Voglajni, ki tokrat ni »podivjala«, je šla zahvala, da se ni ponovilo leto 1901.⁴¹

36 Cvirn, Thomas Fürstbauer, II. del, 213, 214.

37 Prav tam, 221, 222. Cvirn, Velika povodenj, 76–80.

38 Več gl. Cvirn, Velika povodenj, 76–80.

39 Cvirn, Thomas Fürstbauer, II. del, 224.

40 StLA, Stenographisches Protokoll über die 28. Sitzung des steiermärkischen Landtages. VIII. Landtags-Periode. VI. Session, 23. Juli 1902, 486.

41 Cvirn, Thomas Fürstbauer, II. del, 233.

»Zjutraj je bila Savinja še majhna, da bi jo lahko prebredel, ali okrog poldneva je bila že tolika, da je že skoraj prestopila bregove. Okrog šeste ure je bil že mestni park na nekaterih krajih v vodi. Voda je kar vidoma naraščala. Edina sreča je bila, da je dež že popoldne prenehal, kajti drugače bi bilo Celje gotovo preplavljeno. [...] Raztrgala je narasla voda most pri Letušu in v Mozirju. Bati se je bilo, da odnese tudi brv v mestni park, kajti hlodje in drugo lesovje je s tako silo udarjalo ob brv, da je malo manjkalo, da je ni izpodbilo. Zadnji čas bi res že bil, da se izvede prepotrebna regulacija Savinje, drugače bo ob količkaj večjem deževju Celje in okolica zopet pod vodo.«⁴²

Slovenski poslanci so jeseni ponovno zahtevali reguliranje Savinje in pritokov v Celju.⁴³ Ivan Dečko je v svojem govoru poudaril, da je situacija v Celju izredno neugodna, saj je mesto na najnižji točki Savinjske doline. Ker je bila desna stran reke hribovita, se je reka razlivala na levo, v samem mestu so se Savinji pridružili še pritoki (Vogljajna, Hudinja itd.), kar je predstavljalo veliko množino vode, mesto pa je dejansko bilo le malce nad strugo. Spomladi in jeseni so bile redno poplave, ki so mesto spremenile v jezero in povzročile prometni kaos. Vse to, tako Dečko, je pomenilo pravo katastrofo za Celje, še hujša poplava kot leta 1901 pa bi mesto dobesedno uničila. Reka je bila v zgornjem delu pravilno regulirana in hitrejša, zato pa je s seboj nosila material in ga odlagala v Celju.⁴⁴

Njegovo izvajanje je podprlo tudi slovensko časopisje.

»Naši potoki in naše reke so v največjem neredu in kar se s strani dežele in države za izboljšanje teh razmer stori, je skrajno mačehovsko neznatno. Ako bi tekla Savinja ali Vogljajna blizu Gradca, bili bi že davno z deželnim denarjem regulirani. [...] Vsled predloga dr. Ivana Dečko sklenil je deželni zbor v seji preteklo soboto, da se naroča deželnemu odboru, da stopi v dotik z vlado in isto opozori, da se poglobljenje struge Savinje pri Celju ne da nič več odlagati, ako se hoče ogniti kaki katastrofi.«⁴⁵

Pritožbe glede visoke vode in nenehnih poplav so prihajale še s »terena«. Na Lavi v celjski okoliški občini so neugodne razmere nastale tudi

»vsled stavbe velenjske železnice. Železniški nasip se je tu zelo visoko nasipal. Vsled tega vodovje Ložnice ni moglo odtekati, ampak je potok pri mostu izstopil iz struge ter je voda odtekala ob desni strani nasipa, valila se proti Lavi, ter tamkaj poplavlila stanovališča in gospodarska poslopja in delala veliko škodo. Vsled tega stoji v hlevih in v sobah voda včasih pol metra visoko. Te povodnji se vsako leto dvakrat do trikrat spomladi in v jeseni ponavljajo. Zlasti jesenske povodnji so za prebivalstvo strašna nesreča, ker stanovanja popolnoma premočijo, tako da se do prihodnjega poletja nikdar dobro ne posušijo. Glavni vzrok teh povodnji je pa preozki predor skozi železniški nasip na Lavi.«⁴⁶

42 *Domovina*, 4. 8. 1903, 2, Povodenj.

43 StLA, Stenographisches Protokoll über die 11. Sitzung des steiermärkischen Landtages. IX. Landtags-Periode. I. Session, 6. Oktober 1903, 234, 244.

44 StLA, Stenographisches Protokoll über die 14. Sitzung des steiermärkischen Landtages. IX. Landtags-Periode. I. Session, 13. Oktober 1903, 306, 307.

45 *Domovina*, 3. 11. 1903, 1, Deželni zbor in uravnavna naših rek in potokov.

46 *Domovina*, 10. 11. 1903, 1, Predlog.

Te navedbe so se potrdile že čez nekaj dni, ko je poplava »zopet strašno škodo povzročila. Že jutraj ob 3 uri je bilo vse po koncu; voda je vedno naraščala. Ljudje so bili v najhujši nevarnosti zaradi živine, svinje so morali na podstrešja nositi. Zato pa prosimo c. kr. oblast, da naj se vendar enkrat potruži, da nas reši iz teh nesreč in kaj ukrene. Kar smo imeli stelje, nam je vse voda poplavlila. Kriva je seveda železnica, ki vodo ovira, da se ne more odtekatı.«⁴⁷ Savinja je ponovno grozila še decembra, ko sta dež in taljenje snega vodostaj dvignila na skoraj tri metre, a se je stanje proti večeru vendarle umirilo.⁴⁸

Oktobra leta 1904 je bilo podobno. Dež je povzročil visoko vodo na Savinji in pritokih, tako da sta bila Glazija in okolica pod vodo. Poplava je uničila travnike in polja, voda pa je zalila nižja stanovanja.⁴⁹ »Dne 11. in 12. t. m. smo imeli precej hudo povodenj. Savinja je deloma izstopila in postrašila prebivalce v mnogih hišah na levem bregu nad Celjem.«⁵⁰ Ponoči je »Voglajna nenadoma začela izlivati iz svoje struge kalno valovje. V Gaberjih je udrla v nekatere hiše in poplavlila pota, ravnotako je pred teharskim mostom udarila črez bregove in se ulila pod železniški most, da je bilo nemogoče hoditi po cesti.«⁵¹ Na Lavi je zaradi železniškega nasipa ponovno nastal jez, zaradi česar visoka Ložnica ni mogla odteči, posledično pa je bila celotna Lava pod vodo.⁵² K sreči je na Solčavskem snežilo, tako da je tam velik del vode zamrznil in vsa količina in pritekla do Celja.⁵³

Slovenski poslanci so se nemudoma zavzeli za regulacijo pri Celju in opozarjali, da mestu grozi velika nevarnost oziroma uničenje, če se slučajno ponovi leto 1901 (ali 1851, ko je vodostaj vode segal pet metrov nad normalnim stanjem). Voda je v zadnjih tridesetih letih neprestano naraščala; če je bila v sedemdesetih letih ob poplavah višina vode dva metra in pol, je bila pred prelomom stoletja že tri metre in pol, v letih 1900 in 1901 pa štiri metre oziroma čez. V tem času se je povečalo inundacijsko področje, poplavlilo je vso okolico, onemogočen je bil promet itd. Regulacija je bila torej življenjskega pomena za Celje, saj regulacija Mozirje–Levec, zaključena pred dobrimi desetimi leti, pač ni dala zadovoljivih rezultatov. Navajali so, da se razne študije izdelujejo že nekaj let, da ministrstva pošiljajo številna poročila, da pa se ne zgodi nič oprijemljivega, čeprav je bilo za Savinjo porabljenih že več kot 1.100.000 kron. Zadevo je z mrtve točke sicer premaknil inženir Josef Steinbach, ki je naredil posnetek in nivelacijo reke od Mozirja do Zidanega mosta, zaradi mačehovskega odnosa oblasti pa so se dela ponovno ustavila.⁵⁴

Novembra 1905 je obilno deževje v Zgornji Savinjski dolini znova ogrozilo Celje. Enajstega novembra ob štirih jutraj je Savinja s pritoki prestopila bregove, hitro vse

47 *Domovina*, 20. 11. 1903, 3, Iz Lave.

48 Cvirn, Thomas Fürstbauer, II. del, 235.

49 Prav tam, 238.

50 *Domovina*, 18. 10. 1904, 3, Celje in povodenj.

51 *Domovina*, 11. 10. 1904, 2, Povodenj.

52 *Domovina*, 14. 10. 1904, 2, Interpelacija.

53 *Domovina*, 18. 10. 1904, 3, Celje in povodenj.

54 StLA, Stenographisches Protokoll über die 28. Sitzung des steiermärkischen Landtages. IX. Landtags-Periode. II. Session, 10. November 1904, 554–58.

poplavlila in dopoldan še naraščala, tako da je segla do višine tri metre in sedemdeset centimetrov nad normalnim stanjem. Savinjska dolina se je ponovno spremenila v jezero. Mestni park, travniki in vrtovi na levem bregu reke so bili poplavljeni, zalilo je Otok v celoti, mestne kleti in več ulic. Na Lavi so morali reševati govedo, uničeni so bili tudi pašniki.⁵⁵ Celjska *Domovina* je takoj urgirala in osvetlila celoten historiat (ne) aktivnosti glede regulacije po letu 1901. Očitno so se »predramili« tudi v deželnem zboru, ki je sklenil v Celje poslati tehnično službo za ureditev hidrotehničnih del na Savinji in izdelavo načrtov za znižanje vodostaja (oziroma razširitev struge) njenih pritokov.⁵⁶ Z zadevo je bilo seznanjeno še notranje ministrstvo, ki je predvidelo tudi nadaljevanje (oziroma dopolnitev) del na odseku Mozirje–Celje.⁵⁷

Podobno stanje je bilo tudi novembra naslednje leto.⁵⁸ Kot že tolikokrat poprej se je z deli ponovno zavlačevalo (oziroma se je delalo mnogo premalo). Deželnokulturni odbor (poročevalec ptujski župan Josef Ornig) je marca 1907 navajal mnenje odbora, da je treba nadaljevati z deli pred, v in za Celjem, saj da Hudinja, Voglajna in Ložnica ne zmorejo odvajati svoje presežne vode v Savinjo, vse to pa uničuje okolico in onesnažuje pitno vodo (studence in podtalnico). Odbor je bil sklepčen, da je treba Savinjo in pritoke poglobiti, da voda ne bo več uničevala mesta. Regulacija, ki jo je ocenjeval na slabe tri milijone kron, je bila pač nujna; z njo torej ni bilo več mogoče odlašati.⁵⁹ Čez dva meseca, maja, in potem še oktobra istega leta, je bila Savinjska dolina spet pod vodo. Jeseni je po obilnem deževju reka segla dva metra in sedemdeset centimetrov nad normalnim stanjem. K sreči so mestu tokrat prizanesli pritoki, tako da park ni bil poplavljen, toda reka je s seboj nosila veliko lesa iz zgornjega toka in ogrožala mestne brvi ter mostove.⁶⁰

Konec leta 1909 je Celje ponovno prizadela velika poplava.

»Že od leta 1901 sem ni bilo take povodnji v Celju, kakor je ravno sedaj. [...] Kako nevarna da je Savinja, se razvidi iz njenega rapidnega naraščanja v zadnjih dneh. Deževalo je delj časa in že je prestopila bregove in daleč prek poplavlila vse ozemlje. Pri vsaki povodnji so skoro vedno najbolj prizadete Zavodnje pri Celju in tudi mesto samo. [...] Visoki valovi so nesli s seboj les, vejevje, izruvano drevje, poljedelsko orodje, drva, tudi živali itd. V mestu je v bližini Savinje po vseh nižjih kletih voda. [...] Vsega tega bi ne bilo, ako bi se pričela Savinja že enkrat regulirati.«⁶¹

Podobni pozivi po regulaciji reke v Celju so se vrstili, saj je bila situacija za mesto res neugodna. Toda graški deželni zbor očitno ni imel »posluha« za Spodnjo Štajersko.

55 Cvirn, Thomas Fürstbauer, II. del, 244.

56 *Domovina*, 14. 11. 1905, 1, 2, Regulacija Savinje, Voglajne in Hudinje končno zagotovljena.

57 StLA, Stenographisches Protokoll über die 23. Sitzung des steiermärkischen Landtages. IX. Landtags-Periode. III. Session, 24. November 1905, 601.

58 SI ZAC 24, t. e. 52, leto 1910, 1907, 1906, Tehnično poročilo za reguliranje Savinje in njenih pritokov pri Celju, Ueberschwemmungstabelle.

59 StLA, Stenographisches Protokoll über die 21. Sitzung des steiermärkischen Landtages. IX. Landtags-Periode. IV. Session, 20. März 1907, 306.

60 Cvirn, Thomas Fürstbauer, II. del, 249, 251.

61 *Straža*, 24. 12. 1909, 4, Velika povodenj.

»Nemški poslanci še vedno odklanjajo, kaj storiti za zanemarjeni Spodnji Štajer. Niti regulacije Drave nočejo vzeti v program [...], o drugih vprašanjih pa nočejo že celo nič slišati.«⁶² Čeprav je posebna deželna komisija do leta 1906 izdelala projekt za regulacijo Savinje v celjski kotlini, »dozorel« pa je do leta 1911,⁶³ so z deli zavlačevali. Še februarja 1914 je nova »ekipa« slovenskih poslancev z Antonom Korošcem na čelu zahtevala regulacijo Savinje in pritokov, saj se nič ni premaknilo naprej. Vode so pač še zmeraj praviloma poplavljalne spomladi in jeseni, zato je bila njihova zahteva več kot utemeljena, še posebej zato, ker so bili projekti že davno izdelani.⁶⁴ Toda prva svetovna vojna (med vojno je bilo sicer najhuje februarja in oktobra 1915 ter januarja 1917, ko je voda segala čez tri metre nad normalo)⁶⁵ je prekinila z »avstrijskimi« prizadevanji na reki Savinji, razpad dvojne monarhije pa je problem prenesel v novo državo.

Viri in literatura

Arhivski viri

- SI ZAC – Zgodovinski arhiv Celje:
 - SI ZAC 24 – Mestna občina Celje (1850–1918).

Literatura

- Almer, Daniela. *Die entwicklungsgeschichtliche Darstellung des Wasserwirtschaftsrechtes im europäischen Kontext. Dissertation zur Erlangung des akademischen Grades einer Doktorin der Rechtswissenschaften.* Karl-Franzens- Universität Graz: Rechtswissenschaftliche Fakultät, 2015.
- Cvirn, Janez. Thomas Fürstbauer: Kronika mesta Celja 1892–1907, I. del. V: *Celjski zbornik*, 227–60. Celje: Skupščina občine Celje, 1990.
- Cvirn, Janez. Thomas Fürstbauer: Kronika mesta Celja 1892–1907, II. del. V: *Celjski zbornik*, 211–54. Celje: Skupščina občine Celje, 1991.
- Cvirn, Janez. Velika povodenj v Celju. *Kronika* 33, št. 1 (1985): 76–80.
- Orožen, Janko. Zgodovinski pregled regulacije Savinje in njenih pritokov. *Kronika* 4, št. 1 (1956): 15–20.
- Pairhuber, Johann. *Die Landesvertretung von Steiermark, II. Theil, 1867-1871.* Graz: Leykam-Josefsthall, 1872.
- Pristovšek, Blaž. Regulacijski problemi Savinje. *Kronika slovenskih mest* 1 (1934): 217–21.
- *Stenographische Protokolle über die Sitzungen des steiermärkischen Landtages.* Erste Landtagsperiode, V. Session vom 19. November bis 22. Dezember 1866. Graz: Leykam's Erben, 1866.
- Stremayr, Carl. *Die Landesvertretung von Steiermark, 1861–1866.* Graz: Leykam's Erben, 1867.
- Zorn, Matija. Poplave – stalnica v Spodnji Savinjski dolini. *Kronika* 65, št. 3 (2017): 529–40.

62 Straža, 20. 9. 1911, 2, Dež. zbor štajerski.

63 Pristovšek, Regulacijski problem, 219.

64 StLA, Stenographisches Protokoll über die 23. Sitzung des steiermärkischen Landtages. X. Landtags-Periode. II. Session, 26. Februar 1914, 715.

65 SI ZAC 24, t. e. 52, leto 1910, 1907, 1906, Tehnično poročilo za reguliranje Savinje in njenih pritokov pri Celju, Ueberschwemmungstabelle.

Periodični tisk

.....

- *Domovina*, 1903–1905.
- *Slovenski gospodar*, 1895.
- *Straža*, 1909.

Spletni viri

.....

- *Savinja* - *Wikipedija, prosta enciklopedija*. <https://sl.wikipedia.org/wiki/Savinja>. Pridobljeno 5. 7. 2011.
- *Schmirger (Schmierger), Johann*. https://www.biographien.ac.at/oeb1/oeb1_S/Schmirger_Johann_1829_1888.xml. Pridobljeno 7. 7. 2022.

Tiskani viri

.....

- StLA - Steiermärkisches Landesarchiv:
 - Stenographische Protokolle über die Sitzungen des steiermärkischen Landtages:
 - I. Landtags-Periode, IV. Session.
 - IV. Landtags-Periode, IV., V., VI. Session.
 - V. Landtags-Periode, II., Session.
 - VI. Landtags-Periode, I., II., IV., VII. Session.
 - VII. Landtags-Periode, I. Session.
 - VIII. Landtags-Periode, I., II., III., VI. Session.
 - IX. Landtags-Periode, I., II., III., IV. Session.
 - X. Landtags-Periode, II. Session.